

6. Hasidilainen perinne ja juutalaiset ryhmät fariseuksista selootteihin

Timo Eskola

Vanhan testamentin apokryfikirjat (Helsinki: Kirjaneliö); vrt. LXX; Josephus, Complete Works (by W. Whiston, Grand Rapids, Mich.: Kregel); Jewish Antiquities (Loeb Class. Lib., by L.H. Feldman); The Dead Sea Scrolls Translated (F.C. Martinez); The Old Testament Pseudepigrapha 1, 2 (ed. J.H. Charlesworth).

Makkabealaisaikana Israelissa vaikutti voimakas hasidilainen herätysliike, jonka piiristä tuli miehiä kapinallisten joukkoihin. Uskonnollinen herätys sai poliittisessa murroksessa uusia piirteitä ja Israeliin kehittyi taistelevan juutalaisuuden rintama. Rintaman johtajana oli tavallinen jerusalemilainen pappi Mattatias, joka vihastuneena surmasi epäjumalanpalvelusta suorittaneen miehen ja joutui pakenemaan vuorille. Hänen jättämänsä perintöä 1. Makkabealaiskirje kuvaa näin: “Nyt vallitsee röyhkeys ja kuritus, mullistuksen aika ja kiukkuinen viha. Kiivaailkaa siis nyt, lapseni, lain puolesta ja antakaa henkenne isiemme liiton puolesta. Muistakaa isiemme tekoja, joita he ovat tehneet aikoinansa, ja niin te saatte suuren kunnian ja ikuisen nimen. Eikö Aabrahamia havaittu uskolliseksi koettelemuksessa ja sitä luettu hänelle vanhurskaudeksi? Joosef otti ahdistuksensa aikana vaarin käskyistä, ja hänestä tuli Egyptin herra. Esi-isämme Piinehas sai kiivailemisensa tähden arpaosaksensa ikuisen pappeuden liiton.” (1. Makk. 2:49–54).

Hasidilaisten (eli “hurskaiden”) uskonnollisen perinteen ajatellaan olevan kaksinainen. Toisaalta kiivas lain puolustaminen näyttää liittyvän viisauksikirjallisuuteen ja tooran korostamiseen. Toisaalta kamppailu Antiokhoksen saastutusta vastaan näyttäisi synnyttäneen sellaista apokalyptiikkaa, jota 1. Heenokin kirjan vanhimmat osat sisältävät. Tällaisesta juuresta ovat ilmeisesti myöhemmin kasvaneet niin essealaiset (nimityksillä on kielellinen yhteys) kuin fariseuksetkin (nimitys: “erottautuminen”).

Fariseukset

Fariseusten herätysliike oli Jeesuksen ajan suurimpia ryhmiä Israelissa. Kuvamme heistä on (lähinnä Uuden testamentin yksipuolisen lukemisen perusteella) usein melko kielteinen. Fariseukset olivat kuitenkin aikansa syvälinen hurskausliike, joka nautti suurta suosiota kansan keskuudessa. “Näkemyksiensä johdosta heillä on itse asiassa suuri vaikutus kaupunkilaisten joukossa; ja kaikki rukoukset ja pyhän

jumalanpalveluksen pyhitetyt toimitukset suoritetaan heidän näkemyksensä mukaan...” (Jos.Ant. 18.1.3.)

Myös seuraava Uuden testamentin lausuma itse asiassa paljastaa saman: “Mooseksen istuin on nyt lainopettajien ja fariseusten hallussa. Tehkää siis niin kuin he sanovat ja noudattakaa heidän opetustaan. Älkää kuitenkaan ottako oppia heidän teoistaan, sillä he puhuvat yhtä ja tekevät toista. He köyttävät kokoon raskaita ja hankalia taakkoja ja sälyttävät ne ihmisten kannettaviksi, mutta itse he eivät halua niitä sormellaankaan liikauttaa. Kaiken minkä tekevät he tekevät vain siksi, että heidät huomattaisiin. He käyttävät leveitä raamatunlausekoteloita ja panevat viittaansa isot tupsut, he istuvat pidoissa mielellään kunniapaikalla ja synagogassa etumaisilla istuimilla ja ovat hyvillään, kun ihmiset toreilla tervehtivät heitä ja kutsuvat heitä rabbiksi.” (Matt. 23:2–7).

Vaikka fariseuksista tiedetään yhtä ja toista, heiltä ei tunneta varsinaisia omia kirjoituksia. Josefus kertoo heidän opeistaan ja hän on sanonut itsekin olevansa fariseus. Uusi testamentti sisältää useita lyhyitä viittauksia heihin, mutta ne saavat luonteensa tiukasta vastakkainasettelusta. Mielenkiintoisimpia lähteitä ovat rabbiiniset kirjoitukset, kuten Mishna. Niistä on laskettu noin 370 erillistä traditiota (jotka esiintyvät n. 650 perikoopissa), jotka on perinteessä liitetty ennen v. 70 eläneisiin fariseuksiin. Suurin osa kertomuksista liittyy rabbi Hilleliin tai rabbi Shammaihin. Nämä kaksi olivat kuuluisimpien farisealaisten koulujen opettajia.

Mitä fariseukset sitten opettivat? Kuten edellä olevasta lainauksestakin voidaan päätellä, he yrittivät pitää yllä juutalaisen uskon keskeisimpiä tekijöitä ja opettivat kansalle Mooseksen lakia. Heidän tunnustuksensa, rukouksensa ja raamatunlausekotelonsa olivat suoraan Raamatun käskyjen ja ohjeiden mukaisia. Siinä mielessä fariseukset edustivat eräänlaista “normatiivista” juutalaisuutta. Josefus kirjoittaa heidän opeistaan seuraavasti:

“Fariseukset, joita pidetään mitä tarkimpina lain tulkitsijoina, ja joilla on johtavan koulukunnan asema, uskovat kaikessa kohtaloon ja Jumalaan. Heidän mielestään oikein toimiminen riippuu enimmäkseen ihmisen toiminnasta, mutta kuitenkin jokaisessa teossa myötävaikuttaa kohtalo. Joka sielu on heidän mukaansa katoamaton, mutta ainoastaan hyvien sielu siirtyy toiseen ruumiiseen, kun taas pahojen sielut kärsivät ikuisen rangaistuksen.” (Jos.Bell. 2.8.14).

Fariseusten teologiassa ja laintulkinnassa vaikuttaa voimakkaana näkemys Jumalan kaikkivaltiudesta. He ratkaisevat juutalaisessa perinteessä paljon keskustellun teodikea-ongelman viisausteologian tapaan ihmisen vastuuta korostamalla. Paha saa maailmassa valtaa, mutta vain silloin, kun ihminen luopuu lain noudattamisesta. Ihmisen tuleekin tästä syystä luopua pahasta ja tietoisesti noudattaa lakia.

“Vaikka he ajattelevat, että kohtalo johtaa kaikkea, he eivät silti kiellä ihmisen tahdolta sitä valintaa, joka on ihmisen vallassa; sillä oli Jumalan hyvä sallimus, että tulisi hajaannus, ja että ihmisen tahto hyveineen ja paheineen jätettäisiin kohtalon “neuvoston” määräysvallan alaiseksi. He uskovat, että sieluilla on voima säilyä kuolemasta, ja että maan alla on palkinto ja rangaistus niille, jotka ovat eläneet hyveen tai paheen mukaan: ikuinen vankeus on pahojen sielujen osa, kun taas hyvät sielut saavat helpon tien uuteen elämään.” (Jos.Ant. 18.1.3.)

Sen lisäksi fariseuksilla oli runsaasti perinnäissääntöjä. Tästä heillä oli kiistaa etenkin saddukeusten kanssa. Perinnäissäännöillä haluttiin varjella lakia, jotta se tulisi noudatetuksi jokaisessa elämäntilanteessa. Suurin osa rabbiinisen tradition opetuksista liittyykin lain tulkintaan, kuten kymmenyksiin, uhreihin, tabuihin ja puhtaussäännöksiin.

Fariseusten laintulkinta koskee usein niin pieniä yksityiskohtia, että tämän päivän lukijan voi olla hieman vaikea seurata heidän pohdintojensa relevanttisuutta. Esimerkiksi tyypillinen puhtaussäännöksiä koskeva keskustelu on seuraava: “Koskien ruukkua, joka sisältää puhtaita nesteitä ja joka on peitetty tiukalla kannella – ja siihen liitettyä pilliä – kun ne on sijoitettu (kuolleen) ruumiin teltaan:

- Shammain koulu sanoo: ‘Ruukku ja nesteet ovat puhtaita, mutta pilli on epäpuhdas’.
- Hillelin koulu sanoo: ‘Myös pilli on puhdas’.
- Hillelin koulu kääntyi myöhemmin opettamaan Shammain koulun sanojen mukaan.” (mKel. 9:2).

Sapattia koskeva säännöstö puolestaan alkaa pohdiskelulla, rikkooko sapatin kerjäläinen, joka hakee avustusta, vai avustuksen antaja. Johtopäätös on looginen: jos kerjäläinen laittaa kätensä talon sisään ja saa sieltä avustuksen, hän on rikkonut sapatin, mutta isäntä ei. Jos isäntä puolestaan laittaa kätensä oviaukosta ulos laittaakseen jotain kerjäläisen kuppiin, rikkoo hänkin sapatin (mShab. 1:1).

Vaikka esimerkit vaikuttavat erikoisilta, niiden taustalla on kuitenkin syvä teologia. Fariseukset halusivat varjella Jumalan pyhyyttä viimeiseen asti. Se ajoi heidät hakemaan rationalistisen ratkaisun moniin kuviteltavissa oleviin käytännön tilanteisiin. Taitaa olla niin, että suomalaisten on sittenkin aika helppo samastua tällaiseen pyrkimykseen. Suomalaisten tavasta välttää sunnuntaina tehtävää työtä on vain pieni matka määrittelemään sitä, mikä kaikki olisi laskettava varsinaiseksi työksi. Fariseuksille johtava sääntö oli se, että mitään ei saanut kantaa talon ulkopuolelle. Siksi rajakohdan määrittely nousi niinkin keskeisesti esille.

Fariseusten opetuksen kautta hasidilainen perintö ja viisausteologian ajatusmaailma välittyi myöhemmille polville. Jerusalemin hävityksen jälkeinen rabbiininen juutalaisuus jatkoi tällä linjalla ja siten siitä tuli hallitseva juutalaisuuden muoto myöhempinä aikoina.

Poliittinen messianologia

Hasidilainen vaikutus näkynee myös Salomon psalmeissa, joka on 18 laulun kokoelma ensimmäisen esikristillisen vuosisadan puolivälistä. Psalmeissa vastustetaan varsin selvästi sekä hasmonealaisia hallitsijoita että Pompeiusta ja roomalaisten valtaa. Kirjoittajan mielestä ainoa oikea kuninkuus kuuluu Daavidin suvulle. Psalmi edustavat siten poliittista messianologiaa, jonka toivona oli historiallisen Israelin uudistuminen ja kuningasajan loiston palauttaminen.

Salomon psalmeissa selitetään historiaa edelleen saman periaatteen mukaan kuin hasidilaisessa perinteessä aikaisemminkin. Israel oli joutunut roomalaisten valtaan ja

Pompeiuksen hallittavaksi siksi, että Jumala yhä rankaisi kansaa sen syntien tähden (PsSal. 2:1–3). “Jumala on oikeudenmukainen tuomari eikä katso henkilöön” (2:19).

Salomon psalmien eskatologia on samanlaista kuin viisauksikirjallisuuden eskatologia. Hurskaat odottavat kansan pelastumista ja vainotuille on luvattu toivo ylösousemuksesta. “Mutta ne, jotka pelkäävät Herraa, nousevat ikuiseen elämään, ja heidän elämänsä tulee olemaan Herran kirkkaudessa, eikä sillä enää ole loppua” (3:16).

Messianologia liitetään psalmeissa yksinomaan kuninkuuteen. “Herra, sinä valitsit Daavidin Israelin kuninkaaksi ja annoit sen lupauksen hänen jälkeläisistään, että hänen kuninkuuttaan ei syrjäytetä sinun edestäsi” (PsSal. 17:4). Tämä lupaus ei suinkaan ollut pettänyt, mutta kansan syntien tähden väärät kuninkaasivat olivat väliaikaisesti saaneet vallan (j.5). Eskatologinen toivo liittyy kuitenkin lupauksen lopulliseen toteutumiseen: “Katso, Herra, ja korota heille heidän kuninkaansa, Daavidin poika, sinulle sopivana aikana hallitsemaan palvelijaasi Israelia” (17:21).

Mielenkiintoisena yksityiskohtana psalmien messianologiassa on se, että siinä käytetään poliittisessa yhteydessä lähes kaikkia Vanhan testamentin messianologian termejä (jotka ovat keskeisessä asemassa myöhemmin myös Uudessa testamentissa). Luku 17 loppuu eskatologiseen näkymään: “ja heidän kuninkaanaan on Herra Kristus (Messias)” (17:32). Nimitykset “Messias” (Ps. 2) ja “Herra” (Ps. 110) liitetään Vanhassa testamentissa juuri Daavidin suvun kuninkaaseen.

Seloitit

Hasidilainen perinne jatkui myös sotilaallisena aika ajoin. Erityisesti Rooman valta nostatti vastarintaa. Josefus kertoo “neljännestä filosofiasta” eli juutalaisesta liikkeestä fariseusten, saddukeusten ja essealaisten rinnalla. Liike oli uskonnollisesti perusteltu vastarintaliike, joka jatkoi makkabealaisaikojen perinteitä. Sen johtaja oli Juudas Galilealainen, joka vuoden 6 jKr. paikkeilla kokosi joukon ja aloitti aktiivisen toiminnan.

“Juudas oli asetettu neljännen filosofisen koulukunnan johtajaksi. Se vastaa kaikilta muilta osiltaan fariseusten opetusta, mutta sen rakkaus vapauteen on voittamaton ja vain Jumala tunnustetaan siinä ainoaksi hallitsijaksi ja Herraksi.” (Jos.Ant. XVII, i, 6).

Vastarintaliike oli melko laaja ja myöhemmin sen johtajaksi nousi Juudaksen poika Menahem. (Juudas mainitaan myös Ap. t. 5:37). Ns. tikarimiehet, *sicarii*, lienevät osaksi tai kokonaan kuuluneet samaan ryhmään.

Tiedot Juudas Galilealaisen ja seloottien uskomuksista ovat lyhyet, mutta ne riittävät sijoittamaan ryhmän hasidilaisen perinteen keskelle. Keskeisin piirre heidän uskossaan oli itse asiassa perinteisen juutalaisen uskon keskus: Jumala on Israelin ainoa kuningas ja kansan tulee olla hänelle kuuliainen. Siksi hurskaiden juutalaisten piti kiivailla Jumalan ja hänen lakinsa puolesta viimeiseen asti.

Seloottien nimitys merkitsee “kiivailua”. Jumalan puolesta kiivailemisen esikuva oli Pinehas (4. Moos. 25:13), josta juutalaisessa perinteessä tuli taistelevan hurskauden sankari (Ps. 106:30; Siirak 46:23–24). Edellä lainatussa Makkabealaiskirjan jaksossa juuri Pinehasta pidetään vapaustaistelijoiden esimerkkinä (1. Makk. 2:49–54). Juuri “kiivailusta” (*zelos*) tuli myös seloottien tunnusmerkki. Heidän päämääränään oli pitää Jumalan kunnia tahrattomana ja jumalanpalvelus sekä lain noudattaminen järjestyksen mukaisesti voimassa.

Seloottien joukko oli myös eskatologinen liike. Heidän keskellään sanotaan olleen profeettoja, jotka varoittivat kansaa tulevasta ja kehottivat tekemään parannuksen (Jos.Bell. 6, 286). Militantti eskatologia sai heidät valmistautumaan marttyyriuteen (Jos.Ant. XVII, i, 6). Tähän kaavaan sopii lisäksi “pyhän sodan” käsite. Lopun aika tulisi tuomaan mukanaan sodan, jonka kautta Jumala toteuttaisi valtakuntansa ja pelastuksen aika voisi koittaa. Tämä näkemys oli ilmeinen myös Qumranin kirjoituksissa. Sotakäärössä kuvataan lopun ajan pyhä sota hyvin yksityiskohtaisesti. Seloottien pyhää sotaa johti heidän oma messiaansa, Juudaksen poika Menahem, jonka Josefus sanoo johtaneen vapaustaistelijoita “kuninkaan tavoin” (Jos.Bell. 2,434).

Selootit suhtautuivat Roomaa vastaan aloitettuun kapinaan ja ns. Juutalaissotaan ilmeisesti eskatologisenä pyhänä sotana. Pyhän sodan laukaisivat roomalaisten nouseva painostus ja monet välikohtaukset sotilaiden ja juutalaisten välillä. “Kiivailevat” selootit vakuuttuivat siitä, että Jumalan aika oli tullut. He uskoivat voittavansa roomalaiset ja ajavansa nämä Jumalan avulla ulos maasta. Sen jälkeen koittaisi suuri pelastuksen aika ja Israel saisi elää uutta kukoistusta.

Myös *Qumranissa* uskottiin pyhän sodan tuovan lopullisen pelastuksen ajan ihmisille. Tuleva vihan päivä oli jatkuvasti qumranilaisten mielissä. Heidän opetuksensa käsitteli lopun aikoja. He varustautuivat jopa suoranaiseen taisteluun pimeyden lapsia vastaan. Tulevaa pyhää sotaa käsittelevät ajatuksensa yhteisön jäsenet kokosivat Sotakääröön (1QM).

Sotakäärössä kuvataan neljäkymmentä vuotta kestävää sotaa, jota valon lapset käyvät vihollisiaan vastaan. Sota merkitsee Jumalan “koston päivää” ja on siten profeetallisen sanoman täyttymys. Se on Jumalan taistelu, jossa tämä kukistaa viimein vihollisensa. Niinpä taisteluun osallistuu myös enkeleitä. Onkin luontevaa, että qumranilaiset uskoivat enkeleiden ja henkimaailman osallistuvan sotaan. Niidenhän uskottiin vaikuttavan jo tavalliseenkin elämään ja ihmisten kohtaloon.

“Tänään on hänen aikansa nöyryyttää ja alentaa vääryyden valtakunnan ruhtinas. Hän lähettää ikuisen avun lunastetuilleen mahtavan enkelin voimalla, joka tulee Mikaelin ikuisen valon valtakunnasta.” (1QM XVII, 5–6).

Sodan aikanakin noudatetaan Mooseksen lakia. Neljäkymmeneen vuoteen mahtuu viisi sapattivuotta. Niiden aikana sotiminen oli kielletty. Sodan kultillinen luonne näkyy lisäksi siitä, että papeilla oli tärkeä merkitys taistelujen johtamisessa. He puhalsivat pasuunoihin ja antoivat merkin taisteluun lähtemiselle.

Pyhä sota oli qumranilaisille onnellisen tulevaisuuden tae. Sen piti olla Jumalan viimeinen teko pelastuksen toteuttamiseksi. “[Tämä päivä säteili meille, ja sinä näytit meille armollisen kätesi] ikuisessa lunastuksessa, siirsit syrjään vihollisen val[takun]nan, niin ettei sitä enää ole.” (XVIII, 10–11).

Qumranin tulevaisuudenusko tulee lisäksi esille lyhyistä katkelmista, joissa kuvataan uutta Jerusalemiä. Luolista on löytynyt muutama pieni katkelma, joissa Jerusalemistä puhutaan samaan tapaan kuin Hesekielin kirjassa. Ne tuovat mieleen jopa Johanneksen ilmestyksen kuvaukset taivaallisesta Jumalan kaupungista. Qumranissa ilmeisesti kuitenkin ajateltiin, että Jumala uudistaisi Jerusalemin maan päällä.

Uudessa Jerusalemissa odotettiin olevan uusi temppeli, jossa alkaisi uusi, virheetön jumalanpalvelus. Messiaanista pappia odotettiin juuri uuden Jerusalemin ylipapiksi. Qumranin tulevaisuus ei siten koskenut niinkään taivaan valtakuntaa kuin Israelin uudistusta. Vaikka eskatologian osalta noita kahta on ehkä vaikea tarkkaan erottaa toisistaan, on yhteisön päämäärä kuitenkin selvä. Jumalan liitto tulisi uudistumaan ja jumalattomat poistettaisiin kansasta.

On itse asiassa aika järkyttävää, että sota, joka lopulta tuhosi Jerusalemin, hävitti valtion ja hajotti lähes koko juutalaisen kansan toisiin maihin kahdeksi tuhaneksi vuodeksi, oli sen aloittajien mielestä eskatologinen pyhä sota, jonka piti johtaa Jumalan valtakunnan toteutumiseen ja pelastuksen ajan koittamiseen. Historia näyttää osoittaneen tällaisen juutalaisen eskatologian turhaksi. Uuden testamentin tulkinta saa tästä taustasta uuden näkökulman. Sen mukaanhan Jeesus aloitti todellisen Jumalan valtakunnan, joka ei ole näkyvä eikä käsillä tehty. Jumalan kuninkuus toteutuu siinä, kun ihmiset evankeliumin kuullessaan tunnustavat Jumalan isäkseen ja Jeesuksen Herrakseen. Silloin evankeliumi kuoleman voittaneesta Messiaasta siirtää heidät Jumalan valtakuntaan ja pelastuksen aikaan.